

ФАРҒОНА ТОҒЛАРАРО БОТИҚЛИГИНИНГ СТРАТИГРАФИК ТУЗИЛИШИ

Панжиев Ҳикмат Аҳадиллаевич

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти

E-mail: hikmat.panjiyev02@mail.ru

Аннотация: Мақолада Фарғона ботиқлигининг жануби-шарқий қисмининг геологик тузилиши ёритилган. Фарғона ботиқлигининг жануби-ғарбий қисмларида –юра, бўр, палеоген, неоген ва тўртламчи давр ётқизиклари шаклланган. Фарғона ботиқлигининг палеонтологик жихатдан яхши ўрганилган ва майдонда фауна флора қолдиқлари аниқланган.

Калит сўзлар: Фарғона ботиқлиги, палеозой, платформа, юра, бўр, свети, ярус, эйфел, живут, антиклинал, синклинал.

Abstract: The article describes the geological structure of the southeastern part of the Fergana basin. Jurassic, Cretaceous, Paleogene, Neogene and Quaternary deposits were formed in the southwestern parts of the Fergana basin. The Fergana basin has been well studied from the paleontological point of view, and fauna and flora remains have been identified in the area.

Keywords: Fergana depression, Paleozoic, platform, Jurassic, Cretaceous, sveti, layer, Eifel, Jivut, anticlinal, synclinal.

Фарғона тоғлараро ботиқлигида асосан иккита йирик стратиграфик комплекс ажратилади: бурмали асосга кирувчи палеозой ва мезо-кайнозой чўкинди қопламаси.

Палеозой (Pz)

Палеозой ётқизиклари Фарғона водийсида Чотқол, Қурама, Фарғона, Олой ва Туркистон тоғ тизмаларида очилмалар ҳолида ер юзасига чиқиб туради.

Палеозой ётқизиқлари кўплаб майдонларида бурғи қудуқлари билан очилган. Улар конгломерат, кумтош, гил ва кўмир қатламчалари бўлган гравелитлар билан тасвирланган..

Андижон тузилмалар гуруҳи майдонларида палеозой ётқизиқларида углеводород уюмлари аниқланган.

Мезозой (Mz)

Юра (J). Юра ётқизиқлари палеозой ётқизиқларига бурчакли номувофиқлик билан ётади.

Юра ҳосилалари жанубий ёнбағрнинг кўплаб майдонларида бурғи қудуқлари билан очилган. Улар конгломерат, кумтош, гил ва кўмир қатламчалари бўлган гравелитлар билан тасвирланган.

Юра ётқизиқлари кесимда уч бўлимга ажратилади:

Қуйи юра (лейас). Қуйи юра ётқизиқлари асосида базаль қатламини ҳосил қилувчи дағал бўлакли жинслар – гравелитлар ҳамда кумтошлар ётади. Шураб майдонидан шарққа томон бу ётқизиқларнинг миқдори камайиб, гиллилик ошиб боради. Уларнинг қалинлиги 120-130м га тенг.

Ўрта юра (доггер). Ўрта юра ётқизиқлари нисбатан кенг тарқалган. Улар ботиқликнинг тоғ олди ҳудудларида ривожланган ҳамда кўплаб бурғи қудуқларида (Нефтибод, Полвонтош ва бошқалар) очилган. Улар асосан конгломератлар, гиллар, кумтош-гилли ҳосилалардан ташкил топган бўлиб, кўмир қатламчалари ҳам учраб туради. Уларнинг қалинлиги 70дан 240м гача ўзгариб туради.

Юқори юра (мальм). Юқори юра ётқизиқлари асосан гравелит, конгломерат ва кумтош қатламли гиллардан иборат бўлиб, мергел қатламчалари ҳам учраб туради. Уларнинг қалинлиги 50-100м.

Юра кесимида потенциал-маҳсулдор горизонтлар (XXIII-XXXI) қатори ажратилади. Уларнинг нефтгаздорлиги 7 та майдонда исботланган. Улар Фарғона ботиқлиги Жанубий поғонасининг жануби-шарқий қисмларида ва

марказида жойлашган (Полвонтош, Жан. Оламушук ва бошқалар). Юра даври ётқизикларининг қалинлиги 250м дан 535м гача ўзгаради.

Бўр (К). Бўр ётқизиклари асосан водийнинг шарқий, жануби-шарқий ва жанубий қисмларида кенг тарқалган. Бўр ётқизиклари неоком-апт, қуйи альб, юқори альб, сеноман, қуйи турон, юқори турон-сенон ва сенон свиталаридан иборат.

Бўр даврининг қуйи бўлими мергел, гил, қумтош ва гипс қатламчали майда шағалли конгломератлар билан тасвирланган. Қумтошлар пачкаси XIX, XX, XXIGоризонтлар ва конгломератлар XXIIгоризонт сифатида ажратилади. Уларнинг қалинлиги 5-300м.

Юқори бўр ётқизиклари кўпинча терриген, озгина денгиз, лагуна ва континентал шароитда ҳосил бўлган карбонат ва галоген жинслари билан тасвирланган. Калачин (қалинлиги 5-480м гача ўзгаради) свитасида қизил рангли, ҳар хил донали қумтош ва алевролит қатламчалари бўлган майда шағалли конгломератлар ривожланган. Юқорироқда кесим кулранг қумтошлар билан (яловач свитаси) мураккаблашган. Чўкинди ҳосил бўлишининг денгиз турига тўғри келувчи устрич свитаси (қалинлиги 30-40м) яшил гил, мергел, чиғаноқ оҳактошлар билан тасвирланган. Қатламларда бир-биридан турли қалинликдаги қизил гиллар билан ажралиб турувчи 5 та горизонт (XI, XII, XIII, XIV, XV) ажратилади. Бўр ётқизикларининг умумий қалинлиги 350м дан 690м гача ўзгаради.

Бўр ётқизикларига 12 та маҳсулдор қатламлар (XXII-XI) боғланган, улардан XXII-XVIII горизонтлари қуйи бўр хосилаларига тўғри келади. УВ уюмлари бўр ётқизикларида 10 та майдонда (умумий сони 28 та) аниқланган, улар Фарғона ботиқлигининг маркази ва жануби-шарқий қисмларида жойлашган (Хўжаосмон, Полвонтош, Оламушук ва бошқалар).

Кайнозой (Kz)

Денгиз шароитида ҳосил бўлган палеоген ҳамда континентал шароитда ҳосил бўлган неоген ётқизикларидан ташкил топувчи кайнозой ётқизиклари

кўплаб чуқур кидирув-разведкали бурғилаш ва геофизик усуллар билан яхши ўрганилган.

Палеоген (P). Палеоген ётқизиқлари қалинлиги ва литологик таркиби бўйича бир-биридан фарқланувчи бухоро, сузак, олой, туркистон, риштон, исфара, хонабод ва сумсар қатламларига ажратилади.

Палеоген кесимида карбонатларнинг миқдори камайиб, гиллилик эса ошиб боради. Умумий қалинлиги жануби-шарққа қараб ошиб боради. Палеоген ётқизиқлари асосан денгиз ва лагуна хосилалари билан мураккаблашган. Қуйи бўлим (палеоцен-бухоро қатлами) гипс, қумтош қатламчали гиллар билан (IX қатлам) тасвирланган ва кесим доломитлашган оҳактошлар билан (VIII) тугайди. Ўрта бўлим (эоцен) гипс қатламчалари бўлган қумтошли гиллар билан (сузак қатлами) мураккаблашган, юқорироқда мергел ва чиғаноқ қатламчали яшил гиллар (олой қатлами) ётади, кейинроқ оҳакли қумтош қатламчали оҳактошлар (VII қатлам) ётади. Туркистон қатлами ўрта қисмида (V қатлам) оҳактош қатламчали гиллар билан тасвирланган, унинг қуйисида эса карбонат-гилли пачка (VI қатлам) ётади. Риштон қатламининг юқори қисми оҳактош, мергел ва гилларнинг алмашилиб ётиши билан (IV қатлам) тасвирланган, юқори қисмида эса гилли хосилалар ётади.

Неоген (N) системаси массагет ва сўх-бақтрия ярусларидан ташкил топган. Массагет ҳосилалари асосан гиллар, қумтошлар ва алевролитлардан иборат. Унинг қалинлиги 2400-3000м ни ташкил этади. Кесманинг юқори қисмида, бақтрия ярусидан алевролит, гил, турли донадорликдаги қумтошлар қатламчалари бўлган йирик бўлакчи материаллар устунлик қилади. Бақтрия ётқизиқлари Сўх свитаси хосилаларидан ажратилмаган бўлиб, конгломератлар, галечниклар, гил қатламчаларига эга бўлган қумтошлардан иборат. Сўх-бақтрия сериясининг умумий қалинлиги 3000м дан юқори.

Тўртламчи (Q)давр ётқизиқлари қадимги тўртламчи (Сўх) комплекси ва замонавий ҳосилалардан иборат бўлиб, асосан дарёлар водийлари, сойлар ўзанлари ва жарликлар бўйлаб ривожланган. Ушбу ётқизиқлар асосан лёсс,

лёссимон суглинкалар ва галечниклардан иборат. Комплекс калинлиги 0 дан 1500м гача бўлган кенг микдорда ўзгариб туради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Урманов А.Х.: «Андижанская отчёт». АО «Узбекгеофизика», Филиал «ФГЭ» Коканд 2011г.
2. С.А. Каримова: “Отчет о поисковых и поисково-детальных сейсморазведочных работах МОГТ-2Д в пределах Южной ступени и в Южном переходном поясе Ферганской впадины”, выполненных в 2006-2009гг. Западно-Палванташская с/п № 07/06-09.Коканд, Фонды ФГЭ, 2009г.
3. М.С. Абдуллаев: “Отчет о поисковых и детальных сейсморазведочных работахМОГТ-2Д на Южном борту Ферганской впадины”, выполненных в 2006-2009гг.Чимионской с/п № 08/06-09.Коканд, Фонды ФГЭ, 2009г.
4. Ахмедов, Х. Р., Панжиев, Х. А., & Эшмуродов, А. П. (2021). Строение юрско-меловых отложений центральной части бухаро-хивинского нефтегазоносного бассейна. *StudNet*, 4(5).